

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційну роботу
Радченка Семена Володимировича
на тему «Соціально-політична дія як фактор гуманітарної безпеки»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
у галузі знань 03 «Гуманітарні науки»
за спеціальністю 033 «Філософія»

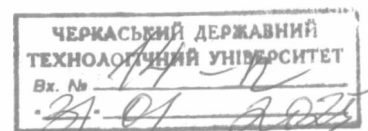
Актуальність теми дослідження

Соціально-політична система України вже тривалий час знаходиться в стані гібридної війни, вкрай негативного інформаційного впливу з боку Кремля та понад десять років – в умовах відкритої збройної агресії та окупації частини території. Відтак, одне із стратегічно важливих завдань державної політики України стосується гуманітарних чинників національної безпеки, зокрема збереження суверенної нації, національної ідентичності, розвитку національної самосвідомості, формування державної ідеології, захисту громадянських прав і свобод тощо.

З іншого боку в сучасному світі спостерігається прискорений розвиток новітніх технологій маніпулятивного впливу на масову свідомість, відбувається перехід від простого управління людьми та певними прошарками населення до конструювання суспільства та його складових із заданими характеристиками, в тому числі за допомогою віртуальної реальності, яка сприймається як реальна дійсність. Деструктивні дії спрямовуються на руйнування легітимності державного ладу, традиційної культури, спотворення історичної пам'яті народів тощо. Зокрема протягом тривалого часу з метою послаблення суверенітету та морально-психологічної стійкості українського народу гуманітарна сфера України піддавалася цілеспрямованому як зовнішньому так і внутрішньому інформаційно-психологічному впливу з боку політико-фінансових груп, пов'язаних з країною-агресоркою.

Проте громадянська активність українського народу за часів незалежності, яка проявляється через соціально-політичну дії (наприклад, революція на граніті (1991), Помаранчева революція (2004), Революція гідності (2014), збройне протистояння російській агресії (з 2014), засвідчує орієнтацію суспільства на європейську та євроатлантичну інтеграцію, демократичні цінності та усвідомлення необхідності радикальних змін й системних реформ задля збереження єдності та суверенітету України.

Зазначені обставини і обумовлюють нагальну потребу й об'єктивну доцільність наукового розгляду феномену соціально-політичної дії в контексті

сучасних уявлень про гуманітарну безпеку. Тож, з огляду на викладене вище, актуальність, сучасність та відповідність дисертаційного дослідження Радченка С.В. вимогам сьогодення не викликає сумнівів.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційну роботу виконано на кафедрі філософських і політичних наук Черкаського державного технологічного університету в рамках НДР за темою «Гуманітарні аспекти національної безпеки держави» (Державний реєстраційний номер 0121U110764, термін виконання 2021-2024 роки). В процесі її виконання автором розглянуто сутність соціально-політичної дії в контексті сучасних поглядів на гуманітарну безпеку, уточнено понятійно-категоріальний апарат у цій сфері, а також визначено перспективні напрями трансформації соціально-політичної дії в просторі гуманітарної безпеки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій забезпечено коректним використанням філософського та соціологічного підходів, а також низки спеціальних та загальнонаукових методів.

В якості теоретико-методологічної основи дослідження виступають праці Платона, Аристотеля, М. Вебера, Г. Зіммеля, Т. Парсонса, Ю. Габермаса, Дж. Г. Міда, А. Шюца, Е. Гідденса, П. Бурдьє тощо. Як джерела інформації також використано теоретичні та методичні розробки вітчизняних і зарубіжних учених – В. Абрамова, А. Бойко, Л. Горохової, І. Матюшиної, С. Савойської, Т. Соболя, Н. Шакун, О. Швиркова, В. Щербини та ін.; матеріали науково-практичних конференцій, інтернет-джерела, власні наукові публікації здобувача.

Достовірність отриманих результатів забезпечується публікацією статей в провідних фахових виданнях України та апробацією отриманих наукових результатів на науково-практичній конференції.

Структура і зміст дисертаційної роботи.

Відповідність дисертаційної роботи встановленим вимогам

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, та списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації – 263 сторінки. Обсяг основного тексту становить 239 сторінок. Список використаних джерел налічує 247 найменувань (з них 62 – іноземних).

Структура роботи, має завершену логіко-композиційну побудову, відповідає меті та поставленим завданням. Аналіз основного змісту дисертації дозволяє зробити висновок, що загалом поставлені завдання Радченко С.В. успішно виконав.

У першому розділі автором проаналізовано фахову літературу щодо використання понять «діяльність», «дія», «соціальна дія» та «соціально-політична дія» і зроблено висновок, що вони є недостатньо чітко визначеними, що часто призводить до підміни понять. З огляду на це дисертантом запропоновано прагматичний та аналітичний способи інтерпретації дії як зумовленої діяльності, що пов'язана із соціальною взаємодією та комунікацією, набуттям людиною власної ідентичності, формуванням аксіологічних орієнтацій тощо. Сутність й зміст понять соціальна та соціально-політична дія осмислені на філософському рівні й розглянуті крізь призму історико-філософської традиції Заходу, включаючи періоди античної класики, патристики й схоластики, епохи Ренесансу, Просвітництва та Нового часу, класичної німецької філософії, а також вузькоспеціалізованих дискурсів соціології, психології, соціальної філософії, зокрема розуміючої соціології М. Вебера, загальної теорії дії Г. Зіммеля, функціоналістичної систематики дії Т. Парсонса, нормативно-інструментального підходу до дії Ю. Габермаса, символічного інтеракціоналізму Дж. Міда, феноменологічної візії дії А. Шюца та її конструктивістської інтерпретації П. Бергера і Т. Лукмана.

У другому розділі дисертації здобувачем розглянуто філософські, соціальні та політичні аспекти гуманітарної сфери у зв'язку з державною і суспільною безпекою та зроблено висновок, що філософське осмислення поняття гуманітарної безпеки ускладнене багатоманітністю дискурсивних практик та підходів сучасної науки. Автором запропоновано гранично широке тлумачення сфери гуманітарного, як такої, що включає в себе все дотичне до людської активності, як з культурної, так і з цивілізаційної точки зору. Дисертантом слушно виокремлено соціально-політичну комунікативну дію та соціально-політичну системну дію, які, відповідно, стосуються сфери соціальної комунікації та медіапростору і сфери соціально-політичних взаємодій у межах державних й соціальних структур та інституцій.

У третьому розділі здобувачем визначено первинність соціально-політичної дії відносно безпеки, яка виступає в ролі мети й результату політичних зусиль, соціальної комунікації та смислогенерації. Автором наголошено на необхідності реактуалізації політичного міфу в контексті трансформації сучасної політичної та соціальної реальності, а також на дискурсивному характері кореляції поняття безпеки із політичним міфом, ціннісними настановами політичної діяльності та ідеологічними наративами. Дисертантом запропоновано до переліку основних функцій політичного дискурсу – інформаційної, комунікативної, інтерпретаційно-оцінної, формування політичної свідомості, переконання та контролю, маніпулювання – додати функцію дереалізації, яка уможливорює маніпулятивні впливи, розхитуючи та підміняючи умовну мапу реального, а також віртуально-

симуляційну візію соціально-політичної дії, засновану на соціальній психології, соціологічному конструктивізмові та філософсько-антропологічному підході.

Дисертація Радченка С.В. за рівнем наукової новизни, змістом, логікою викладеного матеріалу, узагальненнями, висновками та пропозиціями є завершеним науковим дослідженням та відповідає спеціальності 033 «Філософія».

Робота написана державною мовою із дотриманням наукового стилю та використанням у дослідженні спеціальної термінології. За своєю структурою та оформленням дисертація відповідає вимогам наказу МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами, внесеними згідно з наказом МОН України від 31.05.2019 № 759). Виклад матеріалу загалом подається обґрунтовано, розділи дисертації пов'язані між собою, висновки і пропозиції випливають зі змісту дисертації та отриманих здобувачем результатів. Авторські положення і наукові розробки, пропозиції та рекомендації, наведені в роботі, деталізовані дисертантом і доведені до можливості практичного застосування.

Таким чином, тема дослідження, його мета, предмет і об'єкт, перелік поставлених та вирішених завдань, положення наукової новизни, запропоновані автором загальні висновки, обсяг друкованих праць відповідають чинним нормативним вимогам до наукових робіт такого рівня.

Основні наукові результати, одержані автором, та їх новизна

За результатами ознайомлення зі змістом дисертації, публікаціями та матеріалами апробації, коректним є висновок, що поставлена мета дослідження досягнута. Це знайшло відображення в основних положеннях дисертаційної роботи, сформульованих автором, та науковій новизні отриманих результатів.

Основні наукові результати, одержані автором, та їхня новизна є наслідком мультиаспектного й мультидисциплінарного розгляду феномену соціально-політичної дії та дослідження його впливу на проблематику, пов'язану з концептом безпеки на екзистенційному, соціальному, політичному, державному та культурному рівнях.

Найбільш вагомими науковими результатами дисертації є те, що автором уперше:

- запропоновано диференціацію соціально-політичної комунікативної дії та соціально-політичної системної дії; розглянуто символічний вимір соціально-політичної дії під кутом зору функціонування масової свідомості та колективної уяви, набуття соціально-політичною дією ознак перформативності; акцентовано дискурсивний характер кореляції поняття

безпеки з політичним міфом, аксіологічними настановами й ідеологічними наративами в межах соціально-політичної дії; запропоновано додатковий віртуальний вимір соціально-політичної дії; виокремлено символічно-мережевий та предметно-семіотичний аспекти соціально-політичної дії тощо.

Автором у дисертаційному дослідженні уточнено:

- уявлення про те, що діяльність і дія як форми активності людини є людиномірними і ця ознака виявляється насамперед в аксіологізації навколишньої соціальної реальності в процесі її конструювання;

- розуміння ускладеності осмислення концепту гуманітарної безпеки не лише через багатоманітність дискурсивних практик і теоретичних парадигм, але і через підваженість традиційного антропоцентризму й антропології назагал;

- ознаку інерціальності (потокості) соціально-політичної дії як такої, що фіксує випадки типової формалізованої поведінкової та комунікативної практики;

- уявлення про структуру та компоненти безпеки шляхом проблематизації когнітивного й медійного аспектів соціальної комунікації;

- уявлення про функції політичного дискурсу шляхом додавання функцій дереалізації та деперсоналізації.

У дисертаційному дослідженні набуло подальшого розвитку:

- тлумачення соціальної та соціально-політичної дії як феномену, укоріненого в системі категорій й понять античного філософського дискурсу періоду класики та ментальних і поведінкових моделей, опертих на фундаментальні поняття блага й справедливості;

- уявлення про кореляцію соціальної та політичної дії зі світоглядним знанням людини, етичними настановами та принципами соціальної адаптації, виховання та раціональної поведінки, ціннісними орієнтаціями, мотиваційними моделями;

- розуміння, що суперечності між функціоналістським, структуралістським, аксіологічним, смисловим і трансценденталістським підходами до соціально-політичної дії можуть призводити до легітимації її відчуження від актора та когнітивного агента в межах семіозису та соціально-політичного поля;

- уявлення про універсальність концепту соціально-політичної дії та його релевантність для опису структурних рівнів соціальних взаємодій;

- виокремлення прагматичного та аналітичного модусів інтерпретації дії як зумовленої діяльності, що передбачає цілепокладання та волевияв, пов'язана із соціальною взаємодією та комунікацією, а також інформаційним обміном, має зворотний зв'язок з формуванням ідентичності, аксіологічними орієнтаціями та філософською картиною світу.

Наукове та практичне значення результатів дослідження

Наукове значення результатів дисертації полягає в розв'язанні важливого науково-прикладного завдання – обґрунтування обумовленості гуманітарної безпеки розумінням та концептуалізацією феномену соціально-політичної дії.

Практичне значення окремих теоретичних результатів проведеного дослідження полягає у їхньому використанні в освітньому процесі кафедри філософських і політичних наук Черкаського державного технологічного університету, зокрема при розробці навчально-методичного забезпечення дисциплін «Філософія безпеки», «Партологія», «Дискурс влади», «Громадянське суспільство», «Демократія: від теорії до практики» у рамках ОПІ «Політична філософія» (першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 033 «Філософія».

Повнота викладення наукових положень, висновків і результатів в опублікованих працях та особистий внесок здобувача

Основні результати дисертаційної роботи опубліковано в 4 наукових працях, зокрема в 3 одноосібних статтях у наукових фахових виданнях України з тематики дисертаційного дослідження, тезах за матеріалами науково-практичних конференцій.

Дисертаційна робота є самостійною науковою працею автора. Основні ідеї та розробки, здійснені в рамках дисертаційної роботи, у тому числі ті, що характеризують наукову новизну, практичне значення дослідження, отримані ним особисто.

Дотримання принципів академічної доброчесності

За результатами аналізу дисертаційної роботи та публікацій автора фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, є достатнім.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Дисертаційне дослідження Радченка Семена Володимировича заслуговує позитивної оцінки. Разом із тим, доречно акцентувати увагу на таких зауваженнях та пропозиціях.

1. На нашу думку було б доцільно розглянути поняття «соціальна дія» та «соціально-політична дія» у компаративному аналізі з теоріями та концепціями, пов'язані з соціально-політичним розвитком (sociopolitical development - SPD), які розширюють права і можливості громадян та

орієнтовані на соціальні зміни та трансформацію психології громадян.

2. В умовах диджиталізації все більше значення набуває віртуальний простір. У зв'язку з цим хотілося б, щоб більш предметно були висвітлені питання впливу сучасних соціальних медіа на соціальну та соціально-політичну дію.

3. У якості рекомендацій для подальших досліджень рекомендуємо розглянути поняття «соціальна дія» та «соціально-політична дія» з урахуванням гендерних, етнічних та демографічних особливостей громадян України, що передбачає залучення відповідних соціологічних й антропологічних досліджень

4. Безпекові дії, які розглядаються автором, подаються в історико-філософському та теоретичному дискурсі, проте в ситуації російсько-української війни такі теоретичні викладки потребують практичної рефлексії.

5. Важливою й доволі новою є теза про культуру канселінгу, що розглядається в дисертації. Але чи варто процеси канселінгу визначати саме як культуру? Та яка ж оцінка перспектив цього процесу самого автора, враховуючи глибоко розкриті аксіологічні аспекти соціальної дії.

6. Нам видається за необхідне більше уваги приділити аксіологічній сфері, зокрема, моральним принципам як фундаментальним мотиваторам соціально-політичної поведінки й дій.

7. Здобувач доволі часто використовує та ототожнює поняття соціальна дія та взаємодія. Було б доцільно розвести їх сутнісно-змістовні характеристики.

8. У якості побажання хотілося б звернути увагу на актуальність новітніх досліджень зарубіжних авторів, зокрема, Н. Анійво, Р. Воттса, Дж. Гаррет, П. Кландерманса, Г. Палмера, І. Роттера та інших, які доцільно використовувати у подальших наукових розвідках,

Проте, висловлені зауваження мають рекомендаційний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, не знижують наукової цінності дослідження та можуть бути враховані автором у подальшій науковій роботі.

Загальна оцінка роботи та її відповідність встановленим вимогам

Дисертаційна робота Радченка Семена Володимировича на тему «Соціально-політична дія як фактор гуманітарної безпеки» є завершеним, цілісним науковим дослідженням, виконана на актуальну тему, містить положення наукової новизни і має теоретичне та практичне значення.

Дисертаційна робота відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня

доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 (зі змінами, внесеними згідно з постановою КМУ № 507 від 03.05.2024 року) і може бути подана до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

Радченко Семен Володимирович – автор дисертації «Соціально-політична дія як фактор гуманітарної безпеки», заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 «Філософія».

Офіційний опонент:

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії
і суспільних наук
Національного університету
«Чернігівська політехніка»

Володимир МАНДРАГЕЛЯ

